द्वे सहस्रे गते त्रिंशदधिकं च शतत्रयम् ॥'

इत्ययं कालः=२३३० संवदत्येव । किंतु यः पुनः—

वर्षाणां द्वादशशती षष्टिः षड्भिश्च संयुता ।
भूभुजां कालसंख्यायां तद्द्वापञ्चाशतो मता ॥'

इत्ययं द्वापञ्चाशतो राज्ञां कालः=१२६६ स च न संवदति । एतदुक्तं भवति—यदि नाम प्रकृतोपयुक्ता सप्तर्षीणां गतिर्नोपलभ्यते, तर्हि तया युधिष्ठिरकालनिर्णयोऽशक्यः । अत्र सिद्धान्ततत्त्वविवेके कमलाकरभट्टः ।

'अद्यापि कैरपि नरैर्गतिरार्यवर्यै-
र्दृष्टा न या च कथिता किल संहितासु ।
तत्काव्यमेव हि पुराणवदत्र तज्ज्ञा-
स्तेनैव तत्त्वविषयं गदितुं प्रवृत्ताः ॥"

(भग्रह. ३२)

इत्यादि निर्णयति । तथा सिद्धान्तदर्पणे चन्द्रशेखरसामन्तोऽपि—

'सप्तर्षीणां ध्रुवः प्राग्भिर्नोक्तः संचारसंभवात् ।
तथाप्यनुभवात्तेषां व्यवस्था क्रियतेऽधुना ॥
पूर्वाग्रं शकटाकारमुदक्स्थमुडुसप्तकम् ।
सप्तर्षिमण्डलं प्रोक्तं व्यक्तं विश्वनमस्कृतम् ॥
तत्पूर्वोन्नतरेखाग्रे मरीचिः पश्चिमे ततः ।'
वसिष्ठोऽरुन्धतीयुक्तस्तत्पश्चादङ्गिराः स्थितः ॥
तत्पश्चाच्चतुरस्रस्य शम्भुदिश्यत्रिरस्य तु ।
पुलस्त्यो दक्षिणे तस्य पश्चिमे पुलहः स्थितः ॥
क्रतुस्तदुत्तरस्थानस्तत्रोक्तौ पुलहक्रतू ।
ध्रुवसूत्रेण यल्लग्नौ तद्दक्षस्था महर्षयः ॥
कथ्यन्ते सांप्रतं (४९७०)सिंहे भूभुजां(२१)शान्तगौ हि तौ ।
कालांशैर्विश्वकैः १३ प्राच्यां पुलस्त्यो वर्तते ततः ॥
ततस्तैः सायकै (५) रत्रिरङ्गिरा नवभि(९)स्ततः ॥
ततोऽष्टाभि(८)र्वसिष्ठोऽस्मान्मरीचिर्वर्ततेऽष्टभिः(८) ॥'

इत्येवमादि सविशेषमुक्त्वान्ते—

'प्रत्यब्दं प्राग्गतिः प्रोक्ता पुराणैरष्टलिप्तिकाः ।
तेषां नो निश्चिता पूर्वानुभवादर्शनान्मया ॥'

इत्युपसमहार्षीत् । एतेन सप्तर्षिचाराभावात् ६५३ एतावत्कलिगतज्ञानं तदानीं राजतरङ्गिणीभ्रममूलकमेव । ततो हि कलेः २५ वर्षानन्तर्यमिव ६५३ वर्षानन्तर्यमपि प्रकृतानुपयुक्तमेव तत एव सप्तर्षिसंवत् (लौकिकाब्दः) इव कलियुगसंवत् (युधिष्ठिराब्दः=भारताहवाब्दः) इत्येवं कल्पनमपि श्लथप्रमेयकमेव । नहि ३१७९–२५२६=६५३ एतावतान्तरेण धार्तराष्ट्रपाण्डवसत्ताकालस्य, वा भारतसंग्रामस्य, वा युधिष्ठिरसाम्राज्यस्य, वा सप्तर्षिसमानाकलनस्य सशुनकद्रौपदीकस्य युधिष्ठिरादेः पञ्चपाण्डवस्य महाप्रस्थानयात्रायाश्चोल्लेखः प्राप्यते । तस्मात्—